

บทที่ 6

ภูมิปัญญาด้านการสอน : กลวิธีสอน

กลวิธีสอน คือ แบบการสอน แนวการสอน หรือวิธีการสอนแบบต่าง ๆ ที่จะทำให้การสอนนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายได้เร็วและดีที่สุด สามารถถ่ายทอดสิ่งที่สอน ผู้ฟังได้มีประสิทธิภาพที่สุด

เนื่องจากกลวิธีสอนต้องสัมพันธ์กับผู้สอน ผู้ฟัง ทั้งยังต้องสัมพันธ์กับ เพศ วัย การศึกษา อบรม สภาพความเป็นอยู่ ค่านิยม ความเชื่อ สังคม วัฒนธรรม หรือภูมิหลังของผู้ฟังด้วย กลวิธีสอนจึงสัมพันธ์กับความรู้และต้องใช้ความรู้หลายด้าน กลวิธีสอนที่ปรากฏจึงสามารถบ่งบอกถึงภูมิปัญญาของผู้ใช้ได้เป็นอย่างดี

ในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลมีการใช้กลวิธีสอนที่หลากหลายและเหมาะสม ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของผู้ใช้ได้เป็นอย่างดี กลวิธีสอนดังกล่าวอาจจำแนกได้ดังนี้

1. การสอนโดยตรง

การสอนโดยตรง คือ การบอกตรง ๆ ว่าคนนั้น สิ่งนั้น ควรทำอย่างไร การสอนโดยตรงปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลบางเรื่อง ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 เรื่องสายเลือดชาติตียาของ ฉันทน์ อรมุต พระเจ้ากฤษดาและพระนางสุภาวดี สอนเจ้าชายเกียรติศักดิ์โดยตรงว่า ลูกผู้ชายต้องแสดงความสามารถให้ปรากฏ จะทำการใหญ่ต้องวางแผน ต้องมีความรอบคอบ ต้องรอเวลา รอจังหวะ ดังนี้

“สองพระองค์ทรงช่วยอำนวยพร
ทำการใหญ่ใจต้องหาญการประกอบ
ผิฉงหวะจะหวังพึ่งทะเลาย
ลวดลายชายไว้เป็นเขาวนให้เขาเข็ด
ต่อมีแผนอย่าให้ผิฉคึกแก็กถ

พลางสั่งสอนเกียรติศักดิ์พระลูกชาย
ให้รอบคอบคิดอ่านประมาณหมาย
ลูกผู้ชายลายเชือกเลือกลูกขน
ปล่อยที่เค็ดคอกให้ลูค่อผู้ผล
เข้าสามคนมีสามคมก็สมควร

ไม่สมกติกผิดที่คาดเสียดิชาติเกิด
อยู่ร่วมกันนั้นจะได้ช่วยใครครวญ
หน่วยกำลังครั้งนี้เรามีครบ
แต่ต้องติดตามน้องสองกุมาร

จงไปเถิดสืบหาน้องต้องสอบสวน
เห็นไม่ควรรออย่าเพ้อบุกให้รุกราน
เมื่อเปิดรบก็จะรุกให้สนุกสนาน
มาก็ค้ออ่านร่วมกันนั้นแหละดี”
(ฉันทน์ อรมุต : สายเลือดขัตติยา)

ตัวอย่างที่ 2 เรื่องสามพี่น้องฝาแฝด ของ ฉันทน์ อรมุต ยักษ์หัสยันต์สอนแสงนรินทร์
ถูกชายโดยตรงว่า ลูกผู้ชายต้องหาญกล้า อย่าหวั่นเกรงอุปสรรค อย่าประมาท จงมีน้ำใจและรู้
จักผ่อนตาม ดังนี้

“หัสยันต์จอมยักษ์แสนรักใคร
เจ้าก็ชายหมายว่าอาชาไนย
ยามเดินทางกลางป่าอย่าประมาท
ใครทักทาบปราศรัยอย่าไปก่อน

อวยพรให้ลูกยาแล้วปราศรัย
กลัวอะไรความลำบากเมื่อจากจร
ตามโอวาทเชื่อฟังพ่อสั่งสอน
จงหันผ่อนดูท่านองต้องระวัง”
(ฉันทน์ อรมุต : สามพี่น้องฝาแฝด)

ตัวอย่างที่ 3 เรื่องแรงอธิษฐาน ของ ฉันทน์ อรมุต แสงโทยม สอนพี่ชาย ภาณุมาศ
โดยตรงว่า การพูด การรู้จักพูด เป็นสิ่งสำคัญ พูดดีทำให้คนรัก พูดไม่ดีทำให้เกิดศัตรู ดังนี้

“อันคนเราเขานิยมที่ลมปาก
พูดก้าวคายได้แต่ทางสร้างศัตรู

จะออกกากกีดกางเพราะขวางหู
คนเอ็นดูเพราะพูดดีให้ที่จำ”
(ฉันทน์ อรมุต : แรงอธิษฐาน)

ตัวอย่างที่ 4 เรื่องจำเลยดีกล้า ของ ฉันทน์ อรมุต พระเจ้าฉัตรทองสอนพระแสงรัตนา
พระราชบุตรโดยตรงว่า ผู้ปกครองบ้านเมืองต้องยุติธรรม ยึดกฎระเบียบ ขบเถียงคนมีปัญญา
กำจัดใจผู้ร้าย มีความเมตตากรุณา ตรีเตรียมรบให้พร้อม อย่าหุนเหวเชื่อคำยุ อย่าหุนหันโกรธ
คนที่ทักทาน ปาเหน็จความชอบให้ยุติธรรม ปรีกษาผู้รู้ มีปัญญาและคุณธรรมเป็นกำลัง ดังนี้

“ท้าวสอนบุตรสุดสวาทปรารถนา
อุปถัมภ์บำรุงซึ่งกรุงไกร
ปรีกษาความตามบทพระกฤษฎาย
ผู้ใดมีวิชาปัญญาญาณ

จงอุทิศส่ำหัจจดจำเอาใจใส่
ต้องอยู่ในยุติธรรมให้ชำนานู
อย่ากลับกลายว่ากล่าวให้ร้ายนาน
จงไปรคปรานให้งามตามวิชา

คอยกำจัดศัตรูโจรผู้ร้าย
มีโทษกรรมผ่อนผันกรุณา
ทั้งมีารลดชราทหารรบ
แม้มีผู้ยงอย่าหลงก่อน
ใครซึ่งขัดทศทานอย่าหาญฮึก
แม้มีผู้รู้วิชาสามภักดิ์
เมื่อซึ่งขัดจงปรึกษาตาฤาณี
มีปัญญาคุณธรรมเป็นกำลัง

ให้หญิงชายชื่นจิตทุกทิสา
ให้เย็นใจไพร่ฟ้าประชากร
ให้รู้จบเจนศึกจงฝึกสอน
คำซบซ้อนสอพลอทรลักษณ์
จงตรองตรึกชอบผิดคิดหน่วงหนัก
ให้ยศศักดิ์สมควรอย่าชวนชัง
กับชนนี้ผู้ใหญ่คังใจหวัง
ที่พ่อหวังจงสำเร็จเจตนา”
(ฉันทน์ อรมุต : จำเลยลี้ลับ)

ตัวอย่างที่ 5 เรื่องความจริงไม่หนีความจริง ของ แปลก มนตรี กลิ่นอบลได้เสียบกับ
สายสินธุ์จนมีครรภ์ ต้องตามหาสามีให้ยอมรับว่าเป็นลูกของตน นางสอนหญิงสาวผู้ชมโดย
ตรงว่าอย่าใจง่ายรัก อย่าชิงสุกก่อนห่าม จงเชื่อพ่อแม่ อย่าใจง่ายเสียดัวให้ผู้ชาย จงรู้จักบังคับ
หักห้ามใจตน ดังนี้

“ขอเตือนเพื่อนสาว ที่คราวกับหนู	อยู่หน้าโรงหนัง จงฟังเหตุผล
อย่าหว่านหูก เล่นชุกเล่นชน	เกิดมารหัวชน จะต้องทนความอาย
ชิงสุกก่อนห่าม โบราณห้ามจงเชื่อ	อย่าเหลือพ่อแม่ มีแต่เสียหาย
ชายเจ้าชู้อย่าสน มักเป็นคนกลับกลาย	อย่าทำใจง่าย ให้ชายชมเชย
รู้สึกเมื่อสาย จะทวงได้ที่ไหน	ช้าใจช้าตัว เมื่อความชั่วเปิดเผย
เป็นสาวคราวเดียว อย่าเที่ยวเกินเลย	สาวเอยอายอับ จงบังคับใจตัว
ไม่ใช่สิ่งของ เทียวลองเที่ยวเล่น	น้ำตากระเด็น เมื่อไม่เห็นหน้าคู่
อย่าเอาอย่างน้องกลิ่นมีมลทินติดตัว	เอาผ้าคลุมหัวตามผัวจร”

(แปลก มนตรี : ความจริงไม่หนีความจริง)

ตัวอย่างที่ 6 เรื่องพระยุพราชของปวงชน ของ พ่วง บุษบารัตน์ ตอนบรรยายสภาพ
ฤาณีสุทธีธรรม ใช้การสอนโดยตรง สอนผู้ชมว่าทุกคนควรอดทนสร้างความคิด เลิกเชื่อถือโชค
กลาง ไสยศาสตร์ เพราะขาดเหตุผล ควรเชื่อกรรม บาป บุญ การทำทาน และสอนว่าความสุข
ความทุกข์เกิดแต่ใจ ควรยึดหลักกรรม อย่าเอนเอียงไปในทางผิด ดังนี้

“หลวงพ่อบุญธรรมนำชาวพุทธ	ให้ถือยึดธรรมพระชินศรี
สอนให้ทุกคนสร้างทางความดี	ทุกคนมีความอดทนสร้างผลงาน
เลิกเชื่อโชคเชื่อทางไสยศาสตร์	อวิชาพาพิศพลาดขาดหลักฐาน
ต้องเชื่อบาปบุญกรรมทำแต่ทาน	แก้สันดานที่หมักหมมด้วยคมเลน
คนจะชั่วหรือคืออยู่ที่ใจ	ใจเป็นใหญ่ใจก่อกรรมนำความเจ็บ
เอาหลักธรรมนำชักสู่หลักเกณฑ์	ไม่เอียงเอนไปข้างทางอบาย”

(พวง บุขรรัตน์ : พระอุปัชฌาย์ของปวงชน)

ตัวอย่างที่ 7 เรื่องคนดีศรีแผ่นดิน ของ พวง บุขรรัตน์ ฤทธิธรรมรัตน์สอนวิทยาลัย หนูน้อย เห่ง โดยตรงว่า ผู้ประพฤดิธรรมยอมเอาตัวรอด รู้จักหน้าที่ มีความเพียร และมีความ เสียสละ ดังนี้

วิทยาลัย	:	หนูน้อย เห่ง ใคร่ถือ โอกาสตรงนี้
หนูน้อย	:	ขอกราบเท้าหลวงพ่อบุญธรรม
เห่ง	:	ขอกราบลาหลวงพ่อบุญธรรม
ธรรมรัตน์	:	ไปดีมาดี ผู้ประพฤดิธรรมยอมเอาตัวรอด ธรรมสอนให้รักหน้าที่ สอนให้มีความเพียร ขยันขันแข็งในการทำงาน ที่สำคัญที่สุด คือ การเสียสละ ไม่ต้องศึกษาถึงขั้นนิพพาน ธรรมะพื้น ๆ เบื้องต้นเป็น พอแล้ว ขอให้ ปฏิบัติให้ได้ หลวงพ่อบุญธรรมไว้วางใจในหนูน้อยว่าเป็นคน เก่ง ใช้ความเก่งไปในทางที่ดี เชื่อว่าเสียงสะท้อนอันดีคงกลับมาเข้า หูหลวงพ่อบุญธรรมแน่นอน

(พวง บุขรรัตน์ : คนดีศรีแผ่นดิน)

2. การสอนโดยอ้างคำกลางอ้างเอ่ย

คำกลางอ้างเอ่ย ได้แก่ สำนวน ภาษิต คำพังเพย ที่เป็นที่ยึดใจกันโดยทั่วไป มี ลักษณะกระชับ กินใจ บางครั้งจะมีลักษณะเชิงอุปมาเปรียบเทียบ ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจสิ่งที่ กล่าวนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น

ในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลสูงมีการสอนโดยอ้างคำกลางอ้างเอ่ยที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจสิ่งที่ สอนนั้นชัดเจนขึ้นปรากฏอยู่มาก ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 เรื่องสิงหาราษภษัตรีศึทของ ฉิน อรมุท สอนโดยอ้างคำกลอนอย่างเอ่ยว่ากระต่ายอย่างหมายจันทร์ กาไม่คู่ควรกับหงส์ คินต่างกับฟ้า ตอนกายแก้วร่าฟิ่งว่าตนห่างไกลกับพระริคาผากามาศ ดังนี้

“เป็นกระต่ายหมายแแจเป็นคู่เคล้า เสมอสัตว์บังอารจักรพระจันทร์ เหมือนกา คำคำสี่ไม่มีศักดิ์ ต้องเจียมตัวกลัวพระราชอาชญา เราเกิดคินก็ต้องอยู่คู่คอกหญ้า บุญกระต่ายยอมไม่ถึงซึ่งดวงจันทร์	เป็นเรื่องราวที่เขารวมกันสรวลสันต์ อย่าหวังอันไม่ตรีจะมีมา อย่าหมายรักร่วมวงศ์กับหงสา วาสนาเรากับนางนั้นห่างกัน เขาเกิดฟ้าให้เขาอยู่คู่สวรรค์ จึงจากปญจราพระธานี” (ฉิน อรมุท : สิงหาราษภษัตรีศึท)
---	---

ตัวอย่างที่ 2 เรื่องตุ๊กตาทองของ ฉิน อรมุท สอนโดยอ้างคำกลางอย่างเอ่ยว่า การดิฉินนินทาเป็นธรรมดาของโลก ทุกคนเกิดมาต้องถูกนินทา ตอนพระมงคลทองปลอบพระนางปญจราซึ่งคลอดบุตรเป็นตุ๊กตา ถูกผู้คนดิฉินนินทา ดังนี้

“จอมภษัตรีศึตรสปลอบประโลมจิต ห้ามอาทิศย์ห้ามจันทร์หรือควันไฟ ที่รักกันสรรเสริญเจริญสืบ คำชั่วศีมีอยู่คู่โลก แต่แดดแรงแสงกล้าก็คำแดด แม้แต่องค์ตลาคตพระทศพล พระพุททของค์ทรงศาสนาเมตตาสัตว์ คนคินคินหรือจะสิ้นคำประณาม	อย่าได้คิคเคลือบแคลงแห่งใจน ห้ามไม่ได้ก็อย่าห้ามคำนินทา ที่ซึ่งนินทาให้ปลตายชีวทา เป็นธรรมดาของมนุษย์ปญชน พอส่นแปรคโปรยมาก็คำส่น ยังมีคนนินทาพยายาม เทวทัตยังเบียนเป็นเสียนหนาม จะสิ้นความคิชั่วต่อตัวตาย” (ฉิน อรมุท : ตุ๊กตาทอง)
---	--

ตัวอย่างที่ 3 เรื่องพระทินวงศ์ของ กั้น ทองหล่อ สอนโดยอ้างคำกลางอย่างเอ่ยว่า ผูกข้างพลายคัวยข้างฟั้ง ผูกผู้ชายคัวยเสนห์ ตอนดาเสียวสาต้องการจับพระทินวงศ์ไว้เป็นเชยโดยใช้กลืนอุบลเป็นตัล่อ ดังนี้

“สองตาสีเขาสีหาอุบาย
เอาโชครวนล่วมไว้ก็ไม่คิด
ข้างตัวร้ายพลายงามความทนง
เราต้องการชายขาวเอาสาวล่อ
กลืนอุบลคนสวยก็รู้ฟัง
นางไม่เคยรักใครในชีวิต
แล้วเขาสีหาทางวางอุบาย
พระยาหงส์หลงสว่างเข้าบ่วงคัก
เริ่มคืนนั้นวันคืนมิโชคชัย

ความมุ่งหมายเอาชายทีนวงศ์
ถ้าผูกจิตชายหนุ่มต้องลุ่มหลง
เข้าคอกหลงตามหางนางข้างพัง
เหมือนไก่ต่อล่อคิดไม่คิดหวัง
ใจนางยังรู้สึกนึกละอาย
ฟังพอจิตทีนวงศ์จำนงหมาย
จนเจ้าชายทีนวงศ์ปลดปลงใจ
คืนแรวยักคอคอดคิดบิดไม่ไหว
ทั้งสองได้รักร่วมภริมยา”
(กั้น ทองหล่อ : พระทีนวงศ์)

ตัวอย่างที่ 4 เรื่องหลงชาติของ แปลก มนตรี สอนโดยอ้างคำกลางอ้างเอ่ยว่าสัญชาติ
หงส์ยอมไม่ลดตัวลงต่ำ ตอนพระนางสุวรรณรำพึง เมื่อทราบชื่อนายโจรสิริคุตซึ่งลอบปลง
พระชนม์พระราชสวามีของพระนางแล้วตั้งตัวเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และปรารถนาพระนางเป็น
ชายา ดังนี้

“เหมือนอย่างชีวิตจะปลิดปลด
เสียสามี่แล้วมีหน้าชำเสียนวล
ร้องพลางนางนั่งตั้งแต่คิด
สัญชาติหงส์จะต้องลงเล่นสระบัว
ขึ้นหลังข้างจะไม่ว่างลงหลังเสือ
เคยนั่งรถกลดกลั้นพรรณราย
ที่จะรักสิริคุตมนุษย์ชั่ว

เสียทรงยศหมดใจอาลัยหวน
โจรจะรวนรักเราเมาหมอมัว
ยอมชีวิตไม่ปรองคองถึงสองผิว
ไม่พาตัวหลงคมอย่างมงาย
เคยขี่เรือไต่ขอนอย่าฟังหมาย
จะนั่งเกวียนเทียมควายอย่าหมายใจ
ยอมฆ่าตัวเอากำเหนิดไปเกิดใหม่”
(แปลก มนตรี : หลงชาติ)

ตัวอย่างที่ 5 เรื่องคนเหนือคนของ แปลก มนตรี สอนโดยอ้างคำกลางอ้างเอ่ยว่า กิน
ปูนร้อนท้อง ทะเลไม่สิ้นคลื่น ปิดไฟอย่าให้มีควัน ซ้ำตายทั้งตัวเอาใบบัวปิด เท่าลบรอย ไก่
ตัวไหนกะดักตัวนั้นไข นำท่วมปากนำเวทนา ตอนพระนางเจ็ดโฉมรำพึงด้วยความระทมทุกข์
เพราะเสียตัวให้โจรสักลับ ดังนี้

“นี่ถึงคืนเสียตัวชั่วเพราะโจร
มันหยาบคายร้ายแรงเข้าแข่งคิว
หนักทุกข์อื่นหมิ่นหนักก็หักหาย
ปกปิดได้เท่าใดใจอาดูร
สายกระสุนหรือจะสิ้นกระแสดิ้น
เพียงใบบัวจะปิดตัวเมื่อข้างตาย
ตัวไหนไขไก่อต้องมันร้องตัก

ดังได้โดนคมดาบใจหวาบหวี
ไอ้โจรหัวตมหมาบประมุล
ความทุกข์ไม่เท่าที่ศักดิ์ศรีสูญ
เหมือนกินปูนร้อนท้องก็ต้องอาบ
ปิดไฟฝันอย่ามีควันนั้นอย่าหมาย
เต่าตะกายทรายกลบไม่ลบรอยเลย
นำท่วมปากเวทนานิจจาเหย”
(แปลก มนตรี : คนเหนือคน)

3. การสอนโดยอ้างวิสัยโลก

วิสัยโลก คือ ธรรมดาโลกและชีวิต หรือความจริงของโลกและชีวิต วิสัยโลกจะบอก
ว่าโลกเป็นอย่างนี้ ชีวิตเป็นอย่างนี้ คือ มีรัก โลก โกรธ หลง มีสุขมีทุกข์ มีได้มีเสีย มีมีด
มีสว่าง ฯลฯ ความจริงเหล่านี้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เป็นความจริงพื้น ๆ สามัญ แม้จะสอดคล้อง
หรือเป็นสิ่งเดียวกันกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา แต่วิสัยโลกจะมีลักษณะที่ง่าย
กว่า แม้คนที่ไม่ศึกษาพระพุทธศาสนา ก็จะเข้าใจได้ และอาจจะไม่ทราบเลยว่าเป็นหลัก
ธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เนื่องจากวิสัยโลกเป็นความจริง และเห็นได้ง่าย ในการสอน
จึงนิยมอ้างวิสัยโลก ในวรรณกรรมหนังสือต่าง ๆ มีการสอนโดยอ้างวิสัยโลก ซึ่งช่วยให้ผู้ฟัง ผู้
อ่านเข้าใจวิสัยโลก หรือเข้าใจในสิ่งที่สอนนั้นได้ง่ายขึ้น ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือต่าง
เรื่อง ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 บทกัณฑ์ของ ฉันท ธรรม สอนผู้หญิงโดยอ้างวิสัยโลกว่า สรรพสิ่ง
ในโลกมีคู่และรักหลงในคู่ของตน ผู้หญิงยอมรับรักหลงผู้ชาย แต่ควรรู้จักหักห้ามใจ หากปล่อย
ตามใจหลงก็ต้องเดือดร้อน ดังนี้

“วิสัยโลกรักหลงพะวงอยู่
พระอาทิตย์อุทัยรังค์หลงกลางวัน
ราชสีห์หลงถ้ำที่สถิต
คนธรรมดาหลงปรารถนานางกา
เหล่าผู้ชายหมายประหวัดหวังสตรี

เป็นคู่คู่เหมือนแก้งแสร้างเสกสรรค์
แต่พระจันทร์หลงฟ้าในราตรี
กามนิคเสน่หาวาสถิต
พระอภัยมณีหลงเพลงละเวงนาง
มยุรีหลงลายที่ปลายหาง

สมเด็จพระเจ้าเจ็ดควาคนิราศร้าง	เพราะหลงนางชิมชันกัลยา
แต่สตรีที่หลงจำนงหมาย	หลงผู้ชายก็อย่ารักให้หนักหนา
ถ้าหลงรักมักง่ายให้ผู้ชายพา	เหมือนสาวริกาหลงคอนต้องนอนไพร”
	(ฉันทน์ อรมุต : บทเกี่ยวจ้อ)

ตัวอย่างที่ 2 บทบรรยายฉากบ้านป่าในเรื่องสายเลือดขัณฑ์ยาของ ฉันทน์ อรมุต อ้างอิง วิสัยโลก คือ มนุษย์ปรารถนาความคุณ หลงความคุณ ดังนี้

“สายลมรุ่งหัดโชยมาโรยริน	ที่ส่งกลิ่นมาตามลมคอกนมสาว
คอกนมแมวถึงจะหอมก็ไม่ยอมใจบ่าว	แต่นมสาวเนื้อสองใครไม่ต้องการ”
	(ฉันทน์ อรมุต : สายเลือดขัณฑ์ยา)

ตัวอย่างที่ 3 เรื่องมหาราชกำสรวล ของ ฉันทน์ อรมุต ยักษ์ภูเวรซึ่งชรามากแล้ว มาหลงรักพระธิดาบุษบัน จนเกิดศึกสงครามต้องจบชีวิตลง พระนางศรีมาลาแม่เหล็กปราบข่าวทรงรำพึง โดยอ้างวิสัยโลก คือ มนุษย์อยู่ในอำนาจความคุณ แม้แต่คนที่สนใจการละกิเลสยังหลงในอำนาจคุณ ดังนี้

“อันชาติชายแล้วตะกลามเป็นความจริง	เรื่องผู้หญิงนี้หนักหนาถึงฆ่าฟัน
อย่างไร้แต่ท้าวพระยามหากษัตริย์	พวกแก้วศิษย์หนักมักกระสัน”
	(ฉันทน์ อรมุต : มหาราชกำสรวล)

ตัวอย่างที่ 4 เรื่องปัญหาชีวิตของ แปลก มนตรี บรรยายความหลงของท้าวไพนุทัต โดยอ้างวิสัยโลกว่ามนุษย์ที่ตกอยู่ในความหลงจะลืมความจริงและสิ่งควรทำ ดังนี้

“หลงเมียมืมแม่อย่างแน่ชัด	หลงสมบัติลืมชาติศาสนา
หลงกายลืมแก่แม่ชรา	พระราชาลงถูกเขยเลยลืมองค์
หลงทิศทางกลางป่ายังหาพบ	คืนหลบสมตามความประสงค์
หลงสิ่งที่มีรู้ตัวอย่ามัวหลง	จักรพงศ์ใจปืมลืมความอาย”
	(แปลก มนตรี : ปัญหาชีวิต)

ตัวอย่างที่ 5 เรื่องความจริงไม่หนีความจริงของ แปลก มนตรี ษัษฐโณเห็นว่าสาววิตรี คู่หมั้นของชัชชัณด์ พี่ชายของคนเสียชีวิต พี่ชายของคนเศร้าโศกมาก จึงคิดช่วยโดยชักนำ

สุพัตราให้มารู้จักกับพี่ชายของตนเพื่อทั้งสองจะได้รักกัน โดยอ้างวิสัยโลกว่าหญิงชายย่อมพอใจรักใคร่กัน การอยู่ใกล้ชิดจืดก่อให้เกิดความรัก ดังนี้

“สาวตรีคู่มั่นที่สิ้นชีวา
อันชายหญิงอยู่ใกล้กันเหมือนน้ำมันกับไฟ
อันเถาวัลย์ย่อมจะพันสิ่งอยู่ใกล้
เสน่ห์เกิดจากสนิทสนมสัมพันธ์

สุพัตรายังอยู่เป็นคู่ใหม่
พึงพอใจได้อยู่เป็นคู่กัน
หญิงกับชายคู่ชิดไม่ผิดผัน
กาลคืนวันเป็นผู้วัดซัดแน่นอน”

(แปลก มนตรี : ความจริง ไม่หนีความจริง)

4. การสอนโดยอ้างหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อชาวไทยภาคได้อย่างลึกซึ้ง หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแผ่กระจายเป็นวงกว้าง และแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของชาวไทยภาคได้เกือบทุกด้าน

นอกจากจะเป็นหลักธรรมที่แพร่หลายแล้ว หลักธรรมในพระพุทธศาสนายังเป็นหลักธรรมที่ทันสมัย ทั้งเป็นความจริงและสิ่งดีงามที่พึงรู้และพึงทำตลอดกาล การสอนโดยอ้างหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นกลวิธีสอนที่ทันสมัย และใช้ได้กับเกือบทุกคน

ในวรรณกรรมหนังสือธรรมมีการสอนโดยอ้างหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้ผู้อ่านเข้าใจสัจธรรมและจริยธรรมนั้นได้ง่ายขึ้น ปรากฏอยู่มาก ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 เรื่องวงศ์ไพรวันของ ฉันท อรมุต อ้างหลักไตรลักษณ์ ตอนพระไชยณรงค์รำพึงเพราะพลาดรักจากพระนางเกษรา ดังนี้

“ในโลกรนี้มีอะไรจะเที่ยงแท้
ที่รักหนักก็มักหน่ายตามไม่ทัน
ที่สัญญาว่าไว้หมายจะแน่
เพราะโลกเป็นอนิจจังสังขารา
ร้อนกับหนาวเศร้ากับโศกในโลกหมุน
ที่คิดหวังปลั่งรักจงหักใจ

ย่อมเปลี่ยนแปรหมุนดังดอกกังหัน
พัลวันเวียนวนจนปัญญา
กลับเปลี่ยนแปรพลิกพลั่วปลายชีวหา
จะมีมาครวญคร่ำอยู่ทำไม
จริงนะคุณมันคงไม่สงสัย
ว่าเป็นไปตามกรรมธรรมดา

ไม่หนักแน่นแก่นสารประมาณหมาย อย่รักใคร่พัวพันในตัณหา
 เพราะร่างกายหมายเหมือนเรือนโรคา ถึงเวลามอคม้วยไปด้วยกัน”
 (ฉิน อรมุต : วงศ์ไพรวรรณ)

ตัวอย่างที่ 2 เรื่องเสียแรงรัก ของ ฉิน อรมุต อ้างสังสารวัฏฏ์ เบญจศีล และ นิพพาน ตอนพระโยคีกัสสะปะเทศนาโปรดคัมภีร์กุเวรจักร ดังนี้

“จงฟังธรรมค่านับดับโมโห	ที่โทโสสร้างเลื่อมค้อยเลื่อมใส
อันทุกขังตั้งแต่เกิดกำเนิดใน	ที่ร้อนใจมีทั่วทุกตัวตน
เพราะตัณหาสาธารณ์เป็นการหลง	มักเวียนวงด้วยกิเลสเกิดเหตุผล
เพราะราคะพาให้ชั่วจึงมีวามนซ์	ตัดมรรคผลทางประโยชน์โพธิญาณ
ถือปณามาทินนาอย่างฆ่าสัตว์	อย่างนิยมสมบัติพัสถาน
บทสามว่ากามสมุิจฉณาจาร	ศ้วเมียท่านชายหญิงอย่าชิดเชย
สี่มุสาบาถืออย่าขี้ปด	สุรารสเมรียอย่าไปสววย
ถือศีลห้าสิ่งไรไม่เปรียบเปรย	จะได้เชยชมชื่นพระนิพพาน”

(ฉิน อรมุต : เสียแรงรัก)

ตัวอย่างที่ 3 บทเกี่ยวจของ พงษ์ บุขรารัตน์ อ้างหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ว่า บุคคลควรมีความกตัญญูกตเวทิต่อบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ดังนี้

“จงยึดมั่นกตัญญูผู้กำเนิด	พระคุณเทิดเชิดชูอยู่เหนือหัว
แม้ก่อกรรมสำนึกรู้สึกตัว	ประพตติชั่วพ่อแม่เข้ากินน้ำตา
ขอถูกลูกประพตติตนเป็นคนดี	อย่าเป็นลูกทรพที่มีบาปหนา
คุณพ่อแม่มากสิ้นพันพรรณนา	เอาคืนพี่ามาเปรียบไม่เทียบทัน
อันความรักผู้อื่นให้ไซ่รักแท้	แต่ความรักของพ่อแม่ไม่แปรผัน
เป็นความรักบริสุทธิ์ยุติธรรม	ทุกคืนวันหมั่นสั่งสอนอ่อนอบรม
ทนเหน้อยยากตรากตราทำเพื่อลูก	เติบโตใหญ่ปลุกฝังให้ได้สุขสม
จงตอบแทนคุณมารดาค่าน้ำนม	ท่านชื่นชมเอิบอาบปลาบปลื้มใจ
อนึ่งบุญคุณครูผู้ประสิทธิ	ประสาทวิทย์อบบรมบ่มนิสัย
ครูสอนศิษย์ไซ่คิดคำหากำไร	ศิษย์กราบไหว้ครูเอิบอ้อมอ้อมหน้าบาน

กตัญญูรู้คุณเลิศประเสริฐแสน
ทำกรรมดีส่งผลคลบันกาล

การตอบแทนมีคุณค่ามหาศาล
ให้สำราญสุขสันต์นิรันดร”
(พ่วง นุชรรัตน์ : บทเกี่ยวงอ)

ตัวอย่างที่ 4 เรื่องปัญหาชีวิตของ แปลก มนตรี อ่างหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ตอนพระนางปิ่นประภา ทรงรำพึงคิดจะแก้ปัญหาก็พระราชโอรสทั้ง 2 พระองค์ต่างปรารถนาราชสมบัติ ดังนี้

“หนักอกยิ่งเหมือนหนึ่งว่าใส่บาแนก	การเมืองแทรกซับซ้อนร้อนฤทัย
เรื่องลูกทั้งสองต้องคิดคิดไม่ตก	เหมือนเงินครกขึ้นภูผาปัญหาใหญ่
บัวมิให้ช้ำน้ำมิให้ขุ่นวุ่นวายใจ	นั่งอยู่ในใจนางอย่างอวรณ์
เป็นปัญหาชีวิตต้องคิดแก้	เกิดขึ้นแน่กับมนุษย์สุดคันผ่อน
ถ้าตั้งนึกหนักน้หนักมักขาดตอน	หรือยานหย่อนเบาไปไหนจะดี
พระพุทธรองค์ทรงตรัสว่ามีชฌิมา	หมายความว่าคือสายกลางทางวิถี
แต่นางปิ่นประภาหาวิธี	ตั้งธานีสาคราหนิงจะสาธยาย”

(แปลก มนตรี : ปัญหาชีวิต)

ตัวอย่างที่ 5 เรื่องดาบแสงฟ้า ของ ปกรณ์ ไชยรัตน์ อ่างหลักไตรลักษณ์ ตอนพระจันทราขร่าพึงเนื่องจากพระองค์ถูกพวกขบถจับได้ และถูกควบคุมตัวนำไปประหารชีวิต ดังนี้

“หลับตาคิดถึงชีวิตมนุษย์	ต้องพบจุดของชีวิตไม่ผัดผัน
พวกยาจกชวานาทั่วหน้ากัน	องค์ราชันช่วงสุดท้ายต้องวายปราณ
เพราะชีวิตอนิจจังทั่วทั้งหมด	ตามเกณฑ์กฎเหล่าสัตว์ที่เวียนวัฏสงสาร”

(ปกรณ์ ไชยรัตน์ : ดาบแสงฟ้า)

5. การสอนโดยให้ตัวละครรำพึงถึงความบกพร่องผิดพลาดของพฤติกรรมนั้น

การสอนโดยให้ตัวละครรำพึงถึงความบกพร่องผิดพลาดของพฤติกรรม อาจจะเป็นความบกพร่องผิดพลาดของตนเองหรือบุคคลอื่น เป็นกลวิธีสอนที่แยบยลวิธีหนึ่ง เพราะผู้ฟัง

จะไม่รู้สึกว่กำลังถูกสอน จึงวางตัวเป็นกลางและสามารถพิจารณาได้เป็นธรรม ว่าคำสอนนั้นเหมาะสมถูกต้องเพียงใด

ในวรรณกรรมหน้ะสูง มีการสอนโดยให้ตัวละครรำพึงถึงความบกพร่องผิดพลาดของพฤติกรรมเช่นนั้นปรากฏอยู่มาก ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 เรื่องสวรรคบันดาลของ ฉันท อรมุต ตอนนางสร้อยประสิทธิ์ถูกปีศาจเข้าสิง จึงทำลายฟองไข่กายสิทธิ์ของพระฟองบัณฑิตด้วยฤทธิ์หึ่งหวง พระฟองบัณฑิตรำพึงว่าพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นความผิด ดังนี้

“เอาแต่ใจใคร่ผิด ไม่คิดมั่ง	ใช้กำลังหวงหึ่งเหมือนหนึ่งผี
อันเปลือกฟองของมีค่าบารมี	ไม่ควรที่พินสับให้ยับเยิน
หญิงใจร้ายใช้อารมณ์ข่มเหงผิว	เมื่อทำชั่วแล้วใครมันจะสรรเสริญ
หึ่งฟองามห้ามพอรู้จึงดูเพลิน	เมื่อเหลือเกินเราก้หมดความอดทน”

(ฉันท อรมุต : สวรรคบันดาล)

ตัวอย่างที่ 2 เรื่องม่านมลทินของ ฉันท อรมุต พระกฤษณา หลงเชื่อและหึ่งหวง พระนางลักษณษวดี ชายคนใหม่ จนรับสั่งให้ประหารพระแสงสุริยาพระราชโอรส โดยการลอยแพ พระแสงสุริยันรอดชีวิตขึ้นเกาะได้ ทรงรำพึงถึงความผิดพลาดของพระราชบิดาว่าเพราะหลงเชื่อและหึ่งภรรยาสาว ดังนี้

“เราคิดเกาะพักกายไม่วายปราณ	ยังคิดอ่านถึงพ่อยิ่งท้อใจ
โหดร้ายเหลือเชื่อเมียเสียเพราะหึ่ง	เหตุนี้จึงโกรธเคืองเป็นเรื่องใหญ่
ลูกไม่ผิดคิดฆ่าตัดคออัลย	เพราะเชื่อใจเมียสาวที่เคล้ากลิ้ง”

(ฉันท อรมุต : ม่านมลทิน)

ตัวอย่างที่ 3 เรื่องแสงวาริน ของ ฉันท อรมุต พระแสงรัตนาลงกลของยักษ์หัสจักร ทดลองร้ายเวทลอควิญญาณไปสิงร่างเสือดาย หัสจักรลอควิญญาณเข้าสิงร่างพระแสงรัตนา และเผาร่างคนเสีย พระแสงรัตนาทรงรำพึงว่าพระองค์เสียที่เพื่อนทรยศ เพราะความไร้ปัญญาไม่ระวัง ไม่รู้ทำทันคนคด ไปคบคนทรยศ ดังนี้

“พอรู้ทันมันก็สายกายกุเหย
 เสียแรงเกิดเป็นชายไร้ปัญญา
 กุศบมิตรพิศาคาจึงพลาดเพียง
 ต้องเป็นเสียดสัตว์ป่าน่าละอาย
 คังหนามเหน็บเจ็บแสบสุดทรวงเสียว
 ใช้ออกกูรู้ไม่เท่าเข้าทำนอง
 เชื้อสนิพิศถนัดคัดให้ขาด
 เชื้อใจทางวางใจคนจนใจเรา

ไม่นึกเลยว่าจะจิตเขาอิงฉา
 มันน่าจะโคคนำให้จำตาย
 เสียชื่อเสียอดสูไม่รู้หาย
 เสียเชิงชายชั่วซ้ำชานานอง
 ยิ่งขึ้นเคี้ยวชอกซ้ำเป็นน้ำหนอง
 อันพวกพ้องเผาเรือนนั้นเพื่อนเรา
 ปัญญาทาสต้องเป็นโทษเพราะโฉดเขลา
 คนหุเบาเชื่อง่ายไม่ได้การ”
 (ฉันทน์ อรมุต : แสงวาริน)

ตัวอย่างที่ 4 เรื่องมนตรีอาถรรพณ์ของ สุภาพ ชุมยวง ยักษ์นั้นทกาล ราฟึงถึงความผิดพลาดของคนที่เกิดมาเป็นคนไร้ศีลธรรม ไร้ความรู้ ก่อนตายตนอยากทำความดีบ้าง เพื่อเป็นกุศลติดตัว ดังนี้

“อนาถจิตอนิจจาเรามาแก่
 ไม่เคยสร้างประโยชน์ไปรดปรานใคร
 มนุษย์เราเกิดมาหวังผาสูก
 มารู้สึกเมื่อกายแก่มาแย่ฮ่า
 เมื่อยามตายมีบุญกุศลบ้าง
 อยากให้ลูกสืบทอดเป็นยอดคน

ก็ข้าแม่เมื่อมาคิดวินิจฉัย
 เมื่อคิดไปก็หยาบคายไร้ศีลธรรม
 เราก่อทุกข์กวนจิตคิดน่าฮ่า
 เราควรทำประโยชน์ไว้ให้ปวงชน
 เป็นการสร้างความดีคงมีผล
 เกิดมงคลแก่ตัวไม่มีมัวมา”

(สุภาพ ชุมยวง : มนตรีอาถรรพณ์)

ตัวอย่างที่ 5 เรื่องพระทินวงศ์ของ กั้น ทองหล่อ พระนางกลืนอุบล ราฟึงถึงความผิดพลาดของคนที่หลงมัวเมาในกามว่า แม้กามจะให้ความสุขสูงสุดแต่ก็ให้ทุกข์หนัก ดังนี้

“เราแรกเดินเพลินหลงลงโลกมืด
 เสียความสาวคราวเคราะห์เพราะจำเป็น
 ความสวาทหาดีสนุกสุขสูงสุด
 พอหมดหนุกทุกข์หนักรักต้องรอ

ทางยาวยิดมัวหมองมองไม่เห็น
 มัวมืดเม้นตามได้ไปคำต่อ
 ของมนุษย์ชายหญิงจริงเจิวหนอ
 มันหลอกถ่อลวงเราไม่เว้นวาท”
 (กั้น ทองหล่อ : พระทินวงศ์)

6. การสอนโดยใช้พฤติกรรมของตัวละครชี้แนะให้ผู้ฟังพิจารณาตัดสินเองว่าพฤติกรรมนั้นหรือบุคคลนั้นเป็นอย่างไร

การสอนโดยใช้พฤติกรรมของตัวละครชี้แนะให้ผู้ฟังพิจารณาตัดสินเองว่าพฤติกรรมนั้นหรือบุคคลนั้นเป็นอย่างไร เป็นกลวิธีสอนที่แบบลทธิกวีวิธีหนึ่ง วิธีสอนแบบนี้ผู้ฟังจะรู้สึกว่าคุณสอน ทั้งยังสามารถใช้วิจารณญาณตัดสินได้เองว่าพฤติกรรมนั้นเป็นอย่างไร บุคคลนั้นเป็นอย่างไร สมควรทำ สมควรเอาอย่างหรือไม่อย่างไร

ในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล มีการสอนโดยใช้พฤติกรรมของตัวละคร ชี้แนะให้ผู้ฟังพิจารณาตัดสินเองว่าพฤติกรรมนั้น หรือบุคคลนั้นเป็นอย่างไร ปรากฏมากดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 เรื่องนางในฝันของ ฉันทน์ อรมุท ตอนยักษ์ยืมกาพาริคาสาวหนีออกจากเมือง เพราะไม่ต้องการรบกับคนพาล คือ กาฬสิงห์ พระอนุชาที่ต้องการราชสมบัติทั้ง ๆ ที่สามารถสู้ได้ ผู้แต่งบรรยายพฤติกรรมของยักษ์ยืมกาพโดยให้ผู้ฟัง ผู้อ่านใช้วิจารณญาณตัดสินใจเองว่าเหมาะสมหรือไม่อย่างไร ดังนี้

“จอมทมิฬเป็นณรงค์ผู้ทรงศักดิ์	พระยายักษ์ยืมกาพหาญสนาม
กับองค์พระราชธิดาพางาม	เมื่อถึงยามซัดซ้องต้องเดินทาง
ด้วยกาฬสิงห์ผู้น้องมันครองราช	ข่มขู่ญาติพวกพ้องให้หมองหมาง
เราคิดมากไม่อยากสู้หาญทาง	จะไปให้ห่างคนร้ายสบายใจ
เกลียดเหตุผลคนพาลสันดานดุ	มันนุทะเล โง่งม ไม่สมใหญ่
จีนอยู่ใกล้หมายมั่นว่าวันใด	บังคับใจเราไม่อยู่ได้คู่ดี
อันความรู้สู้ได้พอไม่กลัว	แต่ความชั่วพอไม่สู้มันอดศูบศี
ทั้งสงสารไพร่ฟ้าคิดปราณี	ทั่วบุรีก็จะร้อนเป็นฟอนไฟ
เมื่อช้างสารประสานงาเหล่าหญาแพรก	จะต้องแหลกลเหลวลงอย่าสงสัย
ยอมให้น้องครองรัฐตัดสินใจ	จะหนีไปเสียให้พ้นไอ้คนพาล”

(ฉันทน์ อรมุท : นางในฝัน)

ตัวอย่างที่ 2 เรื่องวงศ์ไพร่วันของ ฉันทน์ อรมุท พระกฤษดาเจ้าชายรูปร่างอัปลักษณ์ ถูกพระราชบิดาเนรเทศ ต้องพลัดพรากจากเมืองผจญความยากลำบากอยู่ในป่า ผู้แต่งบรรยายพฤติกรรมของพระกฤษดา โดยให้ผู้ฟังพิจารณาตัดสินเองว่าพระกฤษดาดีอย่างไร เป็นคนอย่างไร ดังนี้

“เราก็จิตคิดคือถือว่าชาย	ชีวิตไม่ปลดปลดคงได้คือ
รูปไม่งามความสามารถเป็นเครื่องประดับ	คนจะนับถือหน้าเป็นราศี
ถึงรูปร่างงามสิ้นทั้งอินทรีย์	เมื่อ ไม่มีวิชาเกินอายุ
ถึงรูปชั่วตัวคำก็น้ำจืด	เรารู้คิดรู้อ่านประมาณหมาย
สงวนศักดิ์รักตัวกลัวความอาย	เราสืบสายจากกษัตริย์ขัตติยา
ถึงอย่างไรใจหมายว่าชายชาติ	กำเนิดนาถจากวงศ์แห่งหงสา
มิให้คนทั้งสิ้นมันนินทา	ถึงเกิดมาขามกรรมก็กล้ากลืน”

(ฉันทน์ อรมุต : วงศ์ไพรวรรณ)

ตัวอย่างที่ 3 เรื่องเสวตฉัตรเวียงขานของ ฉันทน์ อรมุต พระกฤษดาภมเจ้าหญิงพระมหาราช ทั้งสองพระองค์เกิดความรักกัน พระกฤษดาภมได้มีโอกาสกอดจูบเจ้าหญิงพระมหาราช แม้พระนางจะรักพระกฤษดาภมมาก แต่พระนางก็พยายามหักห้ามใจ ผู้แต่งบรรยายพฤติกรรมของเจ้าหญิงพระมหาราช โดยให้ผู้ฟังพิจารณาตัดสินเองว่าเจ้าหญิงพระมหาราชเป็นคนอย่างไร ดังนี้

“ด้วยความรักหนักหน่วงในดวงจิต	สุดจะปลิดปลดรักให้หักหาย
จึงจับต้องลงใจวิสัยชาย	สองกรกำยอกคอกุมประทุมทอง
นางปิดป้องปกป้องของสงวน	พี่ไม่ควรสัปคนให้หมั่นหมอง
บอกว่ารักแล้วมาปล้ำพิศทำนอง	ทำมักง่ายหมายเหมือนน้องโสเภณี
सानุโทษไปรดปล่อยน้องเสียเถิด	อย่าตามถวนถวนให้เกิดความบัดสี
พระคลังเกล้าฝ้ากวนอยู่วนอี่	ต้องต้อมเต้าพระเจ้าจี่ไม่วางมือ
พระภูบนางหว่างนมแรงลมจูบ	สาวทราบบ่เปลี่ยวเสียวใจจูบแล้วครางหือ
พี่อย่าให้ชาวเมืองเขาเลื่องลือ	น้องหมคสวลงค้ำยมือพี่กฤษดา
พระคลังเกล้าเต้าต้อมประทุมทิพย์	พลางกระซิบว่าพี่รักน้องนักหนา
พลางอุ้มนางวางแท่นที่ไสยา	นางห้ามว่าเท่านี้พอจงรอก่อน
แก้มกับนมมันนึ่งขอมกองให้	อย่าก้าวกำยน้องทั้งหมดโปรดผ่อน
ต่อเสร็จงานการเมืองเรื่องเคื้อคร้อน	พอน้องนอนหลับตาไม่ว่าเลย”

(ฉันทน์ อรมุต : เสวตฉัตรเวียงขาน)

ตัวอย่างที่ 4 เรื่องยอดกตัญญูของ ฉันทน์ ทิพย์วาริ เจ้าชายศักดิ์สุริยันปลอมตัวเป็นสามัญชน ต้องได้รับความยากลำบาก แต่ทรงคิดว่าเป็นโอกาสได้เรียนรู้ชีวิต ได้พบประสบการณ์

ต่าง ๆ ผู้แต่งบรรยายพฤติกรรมของเจ้าชายศักดิ์สุริยา โดยให้ผู้ฟังพิจารณาตัดสินเองว่าเจ้าชายศักดิ์สุริยันเป็นคนอย่างไร เราควรเป็นอย่างนั้นหรือไม่อย่างไร ดังนี้

<p>“ต้องตกเป็นสามัญจรัลก่อน เคยสุขสันต์หรรษาอยู่ธานี โลกยังกว้างทางยังยาวอย่าเศร้าโศก ประสบการณ์ผ่านให้จบทั้งภพใคร หากเก็บตัวอยู่ในวังยังสุขสุด เราชาติชายหมายมั่นประจัญจิม ทุกช่องทางสร้างความคิดให้มีชื่อ บ่มนิสัยใจคอพออ่อนโยน ปณิธานเท่าที่ตั้งตั้งจะนี้ ตามภามิตว่าชีวิตคนพึงตน</p>	<p>คั่นคงคอนแดนในไพรยะสิน เราเหมือนสิ้นวาสนาหรืออะไร เผชิญโชคเพื่อศึกษาคั่งปราศรัย ถึงอย่างไรเราต้องลงประชิด เหมือนอาวุธไม่ใช่ซั๊กมักสนิม จะลงลิ้มรสโลกให้โชคโชน โลกจะลือเลื่องลั่นชั้น โลกโชน ไม่หยาบโตนหลอกหลวงกับปวงชน ชีวิตมีจะลงลายไว้สักหน คังนิพนธ์พุทธศาสตราจารย์” (ฉิว ทิพย์วารี : ยอคคตัญญ)</p>
--	---

ตัวอย่างที่ 5 เรื่องนางในฝัน ของ ฉิน อรมุต ตอนยักษ์ยมกาพราพิงถึงการกระทำของคนที่ยกพระธิดาพางามให้แก่พระพรพิชัย โดยไม่เรียกสินสอดทองหมั้น เพราะเชื่อมั่นว่าเป็นคนคู่ควรกับพระธิดา โดยไม่กลัวเกรงคนนินทา ผู้แต่งบรรยายพฤติกรรมของยักษ์ยมกาพ โดยให้ผู้ฟังพิจารณาตัดสินเองว่าพฤติกรรมนั้นเหมาะสมหรือไม่ ดังนี้

<p>“มารนี่ถึงพระธิดาว่าปานี้ พอออกปากฝากไว้เพราะใครครวญ เรื่องสินสอดทองหมั้นตัดปัญหา ใครนินทาวามั่งก็ช่างอะไร ถึงยกให้เราซึ่งให้ชายที่ดี ความชั่วคิมืออยู่คู่โลกา ที่ปากคั้นมันบ้ำถึงค่าแดด ต้องหักจิตคิดตัดตัดกั้วถ</p>	<p>จะต้องมีคู่สองครองสงวน เห็นสมควรคู่บุญก็อุ้นใจ เพราะบิดายกให้ก็ต้องไม่เอาไหน เกิดมาในแผ่นดินก็ต้องถูกนินทา ที่ชายถูกเป็นกะหรีไม่อัปรีชามากหา ถือเป็นเรื่องธรรมดาเราเกิดมาเป็นคน พอฝนแปรศไปรยมากลับค่าฝน แล้วพาดนตามหาพางาม” (ฉิน อรมุต : นางในฝัน)</p>
--	---